

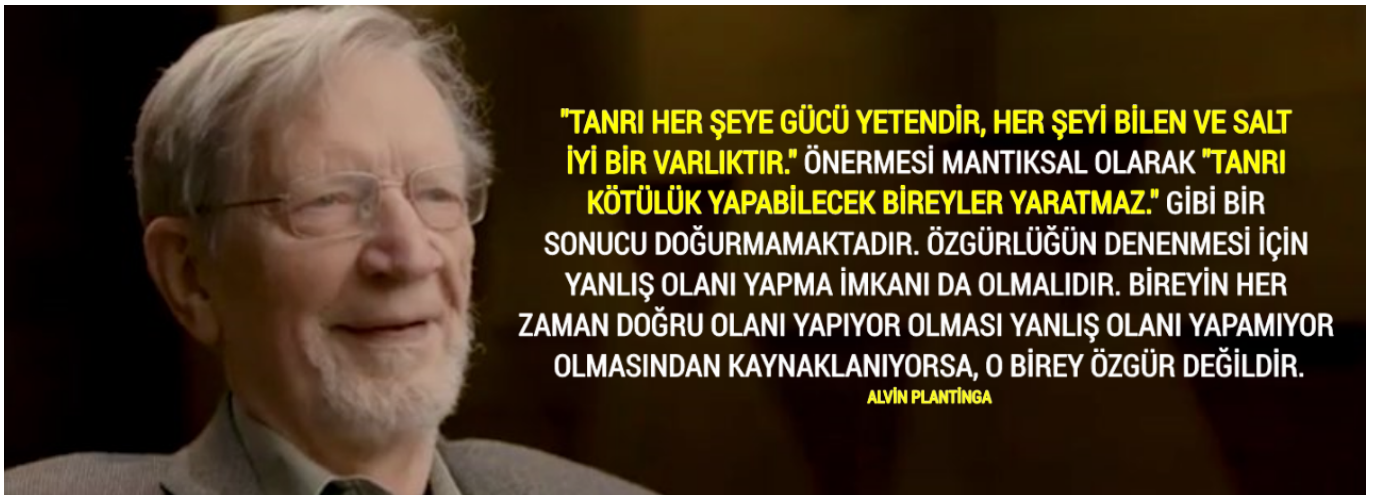
KÖTÜLÜK PROBLEMİNE CEVAP

Kimilerine göre kötülüğün olması Tanrı'nın var olmadığını düşünmek için oldukça güçlü bir gerekçedir. Peki, gerçekten de öyle midir? Bir Tanrı varsa kötülüğün olmaması mı gerekir? Bu yazıda bu konuda bir cevap arayışına çıkacağız. Yazının akademik bir amaç gütmeyeceğini belirteyim; yazının amacı kötülük problemine dair verilebilecek kimi cevapları özet hâlinde göstermek olacak. Yazıda iki tane başlık bulunmakta. Başlıklar şu şekildedir:

1. Neden Kötülük Var?
2. Hayvanlara Olan Kötülükler ve Doğal Kötülükler

1. NEDEN KÖTÜLÜK VAR?

Kötülük problemi Tanrı'nın üç sıfatıyla alakalıdır, bunlar; **her şeye kadir, her şeyi bilen, mutlak iyi** sıfatlarıdır. Tanrı'nın bu üç sıfatını reddeden herhangi bir teist görüşe karşı kötülük problemi sunulamaz. Biz bu üç sıfatı da kabul ediyoruz. İslam felsefesinde de genelde böyledir (İbn Sina gibi isimler Tanrı'nın her şeyi bilmediğini iddia etmiştir mesela istisna olarak. Bu konuda *açık teizm* görüşü örnek verilebilir.). Peki kötülüğün olması Tanrı'nın sıfatlarıyla çelişkili midir? Şunu belirtmekte fayda var ki kötülük problemi iki şekilde sunulmaktadır; **delilci kötülük problemi** ve **mantıksal kötülük problemi**. Birçok ateist düşünür ve halktan birçok insan kötülük probleminin teizme karşı en büyük eleştiri olduğunu savunur. Örneğin Alman teolog Hans Küng bu argümana "ateizmin kayası" demiştir.[1] Argümanları inceleyip cevaplandırmaya başlayacağız; ilk olarak mantıksal kötülük problemine değinelim. Mantıksal kötülük problemi basitçe şöyle formüle edilir:

1. Tanrı; kâdir-i mutlak (gücü her şeye yeten), âlim-i mutlak (her şeyi bilen) ve mutlak iyidir.
2. Tanrı kâdir-i mutlaksa kötülüğü yok edebilir.
3. Tanrı âlim-i mutlaksa kötülüğün olduğunu bilir.
4. Tanrı mutlak iyiye kötülüğü yok etmek ister.
5. Tanrı -eğer bu üç sıfata sahipse- kötülüğü yok etmelidir.
6. Kötülük vardır ve olması mantıksal olarak zorunlu değildir.
7. 0 hâlde, Tanrı yoktur.

Mantıksal kötülük problemini savunanlara göre Tanrı ile kötülük kavramları tamamen çelişkilidir. Mantıksal kötülük problemini destekleyenler; nasıl dört kenarlı bir üçgenin hayalini kuramıyorsak, Tanrı ile kötülüğün olduğu bir hayal de kuramayacağımızı iddia ederler. Tanrı ile kötülüğün bir arada olduğu bir senaryo kurarsak mantıksal kötülük problemini yıkmış oluruz. Bu senaryonun gerçekte bir karşılığının

olmasına da gerek yoktur. Bu görüşe karşı Alvin Plantinga'nın verdiği cevap genel olarak iyi bir cevap olarak kabul edilir. Plantinga'nın Özgür İrade Müdafaası şöyledir:

Tanrı, özgür iradeye çok değer veriyor. Özgür iradenin var oluşu, zorunlu olarak kötülüğün var oluşunun imkânını ihtiva eder. Özgür olan varlıkların olduğu bir dünya, özgür olan varlıkların hiç olmadığı bir dünyadan daha iyidir. Eğer Tanrı özgür varlıklar yaratıyorsa, onların bütün yaptıklarını Tanrı kontrol edemez(onları zorlayamaz), aksi takdirde onlar özgür olmazlardı. Özgür olmamak aynı zamanda ahlaken iyi olma imkânını dışlar. Dolayısıyla, Tanrı kötülüğü yok etseydi, ahlaki iyiliği de yok etmiş olurdu. Bu nedenledir ki Dünya'da ahlaki kötülüklerin olmasına şaşırılmamız gerekmektedir.

Bu, insanların birbirine yaptığı kötülükleri açıklayan bir senaryodur(Ahlaki kötülükler). Fakat -daha ileriki maddelerde daha detaylı göreceğimiz üzere- *doğal (tabii) kötülükler* dediğimiz şeyler de vardır. Doğal kötülüklere karşın Plantinga şöyle söyler:

Doğuştan gelen hastalıklar, olan doğal afetler, hayvanlara olan kötülükler gibi şeyler aslında insan dışı varlıkların (örneğin cinler) ahlaki kötülüklerinden dolayı oluyor. O nedenledir ki doğuştan var olan kötülükler dediğimiz kötülükler de aslında üstteki senaryoya girmektedirler.

Özgür irademizin olmadığını kabul eden birisi dahi üstteki cevaba özgür iradenin olmadığını söyleyerek itiraz edemez. Çünkü biz gerçekte karşılığı olmasını değil, öyle bir hayalin kurulup kurulamayacağını önemsiyoruz. Bu noktada Plantinga'nın özgür irade tanımını da vermek gerekir, ona göre özgür irade şöyledir: "Bir kişi F fiili bakımından T zamanında özgürdür,

ancak ve ancak hiçbir nedensel kanun ve önceden mevcut olan hiçbir şart onun F'yi T'de yapmasını veya yapmaktan kaçınmasını zorunlu kılmıyorsa." Şunu da hatırlatmakta fayda var ki Plantinga da elbette ki doğal kötülüklerin üstte söylendiği gibi gerçekleştiğini düşünmüyor. En başta da dediğimiz gibi bizler, Tanrı ile kötülüğün bir arada olduğu bir senaryo, yani mümkün bir senaryo kurmaya çalışıyoruz mantıksal kötülük problemini yıkmak için. Senaryo gerçek olmasa da mümkün bir senaryo olduğu için mantıksal kötülük problemini yıkmada o açıdan hiçbir sorun yoktur. İşte tam bu sırada araya *delilci kötülük problemi* giriyor. Bu problemin iddiasına göre kötülük ve Tanrı kavramları birbiriyle çelişkili değildir. Fakat olasılıksal açıdan bu kadar amaçsız kötülüğün olması teizmin yanlışlığını düşünmemizi daha makul yapar. Delilci kötülük problemine karşılık verilen cevaplar, Tanrı'nın neden kötülüğe izin verdiğini makul kılma yönünde yahut kötülüğün aslında anladığımız gibi bir şey olmadığı yönündedir. Bu konuda gerek deterministik görüşlere karşı verilen, gerekse indeterministik görüşlere karşı verilen birkaç cevaptan kısaca bahsedeceğiz. Delilci kötülük problemi şöyle formüle edilebilir:

1. Kâdir-i mutlak (her şeye kudreti yeten), âlim-i mutlak (her şeyi bilen) bir varlığın daha büyük bir iyiliği kaybetmeksizin veya aynı derecede veya daha kötü bir kötülüğe müsaade etmeksizin engelleyebilecek olduğu şiddetli acı çekme örnekleri mevcuttur.
2. Daha büyük bir iyilik kaybedilmediği veya aynı derecede veya daha beter bir kötülüğe müsaade edilmediği müddetçe, kâdir-i mutlak (her şeye kudreti yeten), bütünüyle iyi bir varlık herhangi bir şiddetli acı çekme hadisesini engeller.
3. O hâlde, kâdir-i mutlak (her şeye kudreti yeten), âlim-i mutlak (her şeyi bilen) ve mutlak iyi bir varlık yoktur.

Ateist bir din filozofu olan William Rowe, "amaçsız kötülük"

iddiasını kanıtlamak için Bambi ve Sue örneklerini verir. [Bambi örneğini ileride ele alacağız] Sue örneği şöyle aktarılabilir:

5 yaşında bir kız olan Sue'nun annesi ve annesinin sevgilisi, bir de onların bir arkadaşı olan işsiz bir adam yeni yıl kutlaması için kadının evinin yakınlarındaki bir barda içerler. Kadının sevgilisi uyuşturucu almakta ve alkol içmektedir. 0 saat 21.30'da bardan ayrılır fakat kadın ve işsiz arkadaşı saat 2'ye kadar barda kalacaktır. Hatta işsiz adam, bardan sonra bir partiye gidecektir. Kadın eve döner dönmez -belki de kıskançlıktan dolayı- sevgilisi ona saldırmaya başlar. Ve aralarında büyük bir kargaşa çıkar. (...) Nihayet kadının işsiz arkadaşı saat 3.45'te eve döndüğünde kadını baygın, Sue'yi ölü bulur. Hatta Sue'nin vücudunu incelediğinde ona acımasızca tecavüz edildiğini, acımasızca dövüldüğünü ve boğularak öldürüldüğünü anlar.[2]

William Hasker ve Peter van Inwagen gibi filozoflar argümanın ikinci öncülüyle ilgilenirken birçok filozof ilk öncülünün doğru olup olmadığına odaklanmıştır. Biz burada kötülük problemine dair verilen genel cevaplara işaret etmek adına Tanrı'nın kötülüğe izin vermesini haklı kılmaya çalışan senaryoları (teodiseler) ve şüpheli bakış açısını ele alacağız:

1. Kötülük problemine karşı da özgür irade savunusu yapabiliriz (Bu savunu sadece indeterminist olanlar için geçerli olabilir). Hatta bunu direkt şöyle formüle edelim:

1. Tanrı her şeye gücü yeten, her şeyi bilen ve ahlaki olarak kusursuz olandır.
2. Eğer Tanrı ahlaki olarak kusursuzsa, belirli bir ölçüde kötülüğe izin vermeden iyiliğin ortaya çıkarılması imkânsız olacaktır, dolayısıyla Tanrı bu kötülüğü yok etmek istemeyecektir.

3. Özgür iradeli varlıkların yaratılması büyük bir iyiliktir (ya da iyiliklerin bir önkoşuludur).
4. Kötülüğün varlığına izin vermeden özgür iradesi olmayan bir varlık yaratmak imkânsızdır.

Tanrı'nın kötülüğü, iyiliği yapamadığı için yapmayan varlıklar yaratması çok da ilginç değildir. Fakat, durum özgür iradeli bir varlık yaratmaya gelince değişmektedir. Özgür iradenin olması için çok açıktır ki kötülüğün de iyiliğin de olması gerekir. Eğer sadece iyilik olsaydı bu hem imtihanla çelişirdi, hem de kısıtlı bir "özgür irade" olurdu. Tanrı, imtihan etmek amacıyla özgür iradeli varlıklar yaratmışsa çok açıktır ki iyilikle birlikte (mantıksal açıdan) zorunlu olarak kötülük de olmalıdır. Dolayısıyla deneyimlediğimiz bu kötülükler, normal bir durumdur. Eğer Tanrı'nın "4 kareli bir üçgen" gibi mantıkla çelişen şeyler yapamayacağını düşünüyorsak, imtihan edilecek özgür iradeli varlıkların yaratılmasıyla kötülüğün olmaması hakkında da hemen hemen aynı şeyi düşünebiliriz. Dolayısıyla, özgür irade varsa ve imtihan varsa kötülüğün de olması zorunludur. Fakat kötülük burada iyiliklere de sebebiyet verebileceği için ve iyilik tek başına da seçilebileceği için Tanrı ile bu durum bir çelişki içine girmez. Eğer Tanrı, sadece ve sadece kötülüğü yaratmış olsaydı işte o zaman ahlaki bakımdan iyi olması konusunda bir çelişki meydana gelebilirdi. Fakat durum böyle değildir.

2. Bir diğer görüşe göre delilci kötülük problemine karşı cevap vermek için iyiliklerin kötülüklerden daha fazla olduğunu göstermemiz yeterli olacaktır gibi duruyor. Tanrı'nın, iyiliğin kötülükten daha fazla olduğu evrenleri yaratması – iyilik olduğundan (ve kötülükten daha fazla olduğundan) dolayı sorun yaratmamaktadır gibi duruyor. Tanrı'nın iyi bir şeyler yaratması, hiçbir şey yaratmadan durmasından daha makul gibi duruyor. Belirteceğimiz şu anki

teodise de buna dayanmaktadır: Evrende iyilikler kötülüklerden daha fazladır ve Tanrı'nın iyiliğin kötülükten fazla olduğu herhangi bir dünyayı yaratmasında hiçbir sorun yoktur. Hırsızlık yapanlar hırsızlık yapmayanlardan çok daha azdır, tecavüz edenler tecavüz etmeyenlerden çok daha azdır, insanları öldürenler öldürmeyenlerden çok daha azdır gibi örnekler verilebilir. Bu teodiseye benzer olan diğer bir teodise de Tanrı'nın, iyiliğin kötülükten fazla olduğu her türlü evreni yarattığını söylemektedir. İyilik mi kötülükten fazla yoksa tam tersi mi sorusu tartışıldıktan sonra (bu soruya duygusal olarak bakılmamalıdır) sorulacak diğer bir soru şu olacaktır; Tanrı'nın, iyiliğin kötülükten fazla olduğu bir evreni yaratmasında bir sorun var mıdır? Bu sorunun cevabı muhtemelen "Hayır, bir sorun yoktur" şeklinde olacaktır. O hâlde bu teodisenin kabul edilmesi için kilit nokta, iyiliğin mi yoksa kötülüğün mü daha fazla olduğudur.

3. Eğer ki ahirette ceza veya ödül alacaksak, alacağımız ceza ve ödülün hemen hemen nasıl bir şey olduğunu düşleyebilmemiz, o nedenle de bir bakıma deneyimleyebilmemiz gerekir. Dinlerin ahirette ceza ve ödül olacağından bahsettiği zaten bilinmektedir. O hâlde kötülük ve iyilik aslında ahirette ne ile karşılaşacağımızı hayal edebilmek için gereklidir ve iyilikle kötülüğün olması bu nedenle bir sorun yaratmamaktadır. Yani, tüm bu iyiliğin ve kötülüğün bir amacı vardır. Zaten delilci kötülük problemi kötülüklerin amaçsız olduğunu savunarak bir eleştiri getirmeye çalışır genel anlamda, fakat burada bahsettiğimize göre kötülüğün bir amacı vardır ve dolayısıyla var olmasında hiçbir sorun yoktur.

4. Cevap olarak şüpheli bir bakış açısı benimsenebilir. Eğer mantıksal kötülük problemi diye bir şey olmadığı kabul edildiyse Tanrı ile kötülük arasında herhangi bir sorun görülmesinin hiçbir dayanağı kalmayacaktır. Yani, Tanrı ile

kötülük mantıksal olarak çelişmiyorsa Tanrı ile kötülüğün olması arasında hiçbir sorun yoktur: “Tanrı şu nedenle kötülüğe izin vermiştir” diye kendimize makul gelen nedenler sunmaya da gerek yoktur çünkü bu çaba çok yüksek ihtimalle beyhude olacaktır. Peki neden? Çünkü Tanrı, bizim bilmediğimiz şeyleri bilmektedir ve belki akıl yürüterek bulamayacağımız bir sebepten ötürü kötülüğe izin vermiş bile olabilir. Yani bizlerin epistemik zemini Tanrı’nın neden buna izin verdiğini tam olarak bulmaya müsait değildir. Herhangi bir iyilik veya kötülüğün bütün bir tarih boyunca; dün, bugün ve gelecek için ne gibi etkiler yarattığını güvenilir bir biçimde bilemeyiz. Tanrı’nın gözettiği dünyevi ve uhrevi mümkün iyilerin güvenilir bir listesini oluşturma şansımız yok gibi gözüküyor. Neyin metafiziken mümkün olup neyin olmadığını güvenilir bir biçimde ortaya çıkarma kabiliyetinden uzağız. Dolayısıyla, mevcut kötülüklerden yola çıkarak, bu kötülüklerin bilmediğimiz bir nedenden ötürü meşrulaştırılamayacağını güvenilir bir biçimde söyleyemeyiz, bu konuda herhangi bir olasılık hesabı dahi yapamamız güç duruyor çünkü elimizde yeterli veri yok. Tanrı’nın bize gerekçelerini sunmak gibi bir mecburiyeti de yok. Hatta bu gerekçeler öyle gerekçeler olabilir ki cüz’i aklımızla bunları anlayamayacak da olabiliriz. Şüpheli teistler, Tanrı’nın bize bazı şeyleri neden yaptığını dair (evreni neden yarattığına, İblis’i neden yarattığına, melekleri neden yarattığına, bizleri neden yarattığına vs.) gerekçeler sunma gibi bir zorunluğu olmadığından da ötürü bu konuda Tanrı’nın neden kötülüğe izin verdiğini bilmememizden, Tanrı’nın kötülüğe izin vermesinin hiçbir nedeni yoktur sonucunun kesinlikle çıkamayacağını savunuyorlar.

Delilci kötülük problemini savunan filozoflar “Tanrı’nın kötülüğü yaratmasını gerekçelendirebilecek bir neden bulamadım.” önermesinden “Öyle bir neden yoktur.” önermesine varmaktadır fakat bu ne kadar makul? Elbette bazen bu tür bir

akıl yürütme makul kabul edilebilir fakat neden bu durumda kabul edilemez? Şu iki önermeyi düşünün:

Hitler'in soykırım gerçekleştirmesinde onu haklı çıkaracak hiçbir neden bulamıyoruz, dolayısıyla öyle bir neden yoktur.

Doğa bilimleri alanında, kuantum mekaniği gibi radikal değişimlerin bunda sonra olacağına dair hiçbir neden bulamıyoruz, dolayısıyla öyle bir neden yoktur.

Üstteki iki önerme de “Öyle bir neden olduğunu görmüyorum. Dolayısıyla öyle bir neden yoktur.” türündeki önermelerdir. Şüpheli teistlere göre ilk önermeden kuşku duymak yersizken ikinci önermeden makul bir şekilde kuşku duyabiliriz. Çünkü Hitler'in söylediği ve yaptığı şeylere dayanarak onun yüksek olasılıkla makul gerekçelere sahip olmadığını çıkarmaktayız. Fakat ikinci önerme konusunda biz insanlar bir olasılık hesabı yapacak kadar bilgiye sahip miyiz? Bu olasılık hesabımız ne kadar güvenilir olur? Şüpheli teistler bundan kuşku duydukları için onlara göre ilk önerme kabul edilebilirken ikinci önerme kabul edilemez. İşte Tanrı'nın kötülüğe izin vermesi konusunda da insanlar, üstte belirttiğimiz gibi, bir gerekçe bulmaktan aciz gözüküyor; bu açıdan aciz olan bizlerin bir gerekçe bulamamasından ötürü öyle bir şeyin olmadığını söylemek ne kadar makul? Kısacası, bu epistemik sınırlılıkta “Tanrı'nın kötülüğe izin vermek için makul gerekçeleri yok çünkü böyle bir kanıt bulamadık.” demek, astrofizik hakkında pek de bilgisi olmayan birinin “Bu kocaman galaksimizde dahi hiç bulamadık ki tüm evrende insan gibi akıllı bir yaşam formu olsun.” demesine benziyor. İşin özü, şüpheli teistler şunu benimsiyor denilebilir:

1. Eğer Tanrı varsa nedensiz kötülük yoktur.
2. Tanrı vardır.
3. Öyleyse, nedensiz kötülük yoktur.

Bu durumda, mantıksal kötülük argümanları üzerine olan tartışmalar dışında kötülük konusu dindarların inancını epistemolojik olarak zayıflatacak kadar dikkate değer bir konu değil. Bu “epistemik acizlik” konusunu daha da basitleştirmek için bir örnek verelim: Biyoloji ve tıp alanları hakkında hiçbir şey bilmeyen ve sadece gördüklerini kendince yorumlayan bir varlık var diyelim. Bu varlığın kendi dünyasında bebekler doğduğunda ağlamazlar. Ağlamak sadece ve sadece bir şeyi istemediğinde ve şiddetle karşı çıktığında gerçekleşen bir şeydir. Bu varlığın dünyasında bebekler de bilinçli bir şekilde doğarlar ve o varlığın türündeki tüm varlıklar gayet rasyonel hareket ederler (hepsi filozoflar gibidir). Bu varlık biz insanların dünyasındaki bir hastaneyi izliyor olsun. Bir aile, bebekleri yüksek derecede ateşlendiği için hastaneye gelmiş diyelim. Bebeğin bu hastalığı atlatması için kesinlikle iğne olması gerekmektedir. Eğer iğne olmazsa ölme olasılığı gayet yüksektir. Elbette ki bebek bu iğneyi olurken çok ağlayacaktır ve olmayı da istemeyecektir çünkü canı yanacaktır ve bu acının çok daha iyi bir sonucunun olacağını anlayabilecek kadar akıllı değildir. Ama aile bilmektedir ki eğer çocuk bu iğneyi olmazsa ölebilir. Daha önce tanımladığımız, biyoloji ve tıp alanlarında hiçbir şey bilmeyen varlık ise bu olayı izliyor ve “Aile, bebeğine kötülük yapıyor. Çünkü bebek iğne olmayı istemiyor fakat aile, bebeği iğne olmaya zorluyor. Çocuk o kadar çok acı çekiyor ki, ağlamasını bir türlü durduramıyor.” şeklinde yorumluyor. Ancak bu kişi ne tıptan ne de biyolojiden anladığı için ve kendi deneyimlediği ağlama duygusu çok daha farklı olduğu için bu şekilde bir yorum yapıyor. Ailenin neden bunu yaptığını anlaması için kendisine biyoloji ve tıp dersi verilmesi, insanlarla onların algılarının farklı olduğunun anlatılması gerekiyor. Aksi taktirde bu varlığın dünyasındaki deneyimlerden ve varlığın sahip olduğu kabullerden ötürü insanların ne yapmaya çalıştığını anlaması imkânsıza yakın duruyor. Sonuç olarak, bu bilgisiz varlığın algısı ile

gerçekte olan şeyler aslında aynı değiller. Bilgisiz varlık, olayı kendince yorumlamaya çalışıyor fakat bazı alanlara vâkıf olmadığı için olayı doğru anlayamıyor ve yorumlayamıyor. Benim demek istediğim şeyi de böyle düşünebilirsiniz. Biz insanların bilgisi sınırlı olduğu için her şeyi bilen, her şeye kadir ve mutlak iyi olan (kısacası bizden çok daha üstün ve farklı olan) Allah'ın kötülüğe neden izin verdiğini anlayabilmemizin olasılığı düşük duruyor. Allah'ın insanlara her şeyi açıklamadığına ve Allah'ın bizim bilmediğimiz şeyleri bildiğine dair şu Kur'an ayetlerini örnek gösterebiliriz (Kutsal Kitap'ta da örnekler bulabilirsiniz):

Bakara Suresi 30. ayet – [Ey Peygamber!] Hani Rabb'in meleklerle, "Ben yeryüzünde akıl ve irade sahibi bir varlığa sorumluluk yükleyeceğim." buyurdu. Melekler, "Orada fesat çıkaracak, kan dökecek bir varlığa mı sorumluluk yükleyeceksin?! Oysa biz seni sürekli övüp yüceltiyoruz [Hâl böyleyken biz görev ve sorumluluk üstlenmeye daha layık değil miyiz?]." dediler. Bunun üzerine Allah, "Hayır! Ben sizin bilmediğiniz nice şeyler biliyorum." buyurdu.

Bakara Suresi 255. ayet: Allah! O'ndan başka tanrı yoktur. O her daim diridir. O'nun varlığı hiçbir şeye bağlı değildir; O her şeyi görüp gözetendir. Ne gaflet basar O'nu ne de uyku. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. İzni olmaksızın O'nun katında kimse şefaatchilik edemez. [Bu kimin haddine!] O, insanların yaptıklarını-yapacaklarını, gizli tuttıklarını-açığa vurduklarını bilir. Bildirdiği şeyler dışında insanlar O'nun ilminden hiçbir şey kavrayamazlar. O'nun sınırsız kudret ve hükümlanlığı gökleri ve yeri kuşatmıştır. Göklerin ve yerin düzenini korumak O'na hiç zor gelmez. O yüceler yücesi, büyükler büyüğüdür.

5. Tanrı'nın bizi yaratmasındaki amacı O'na kulluk etmemizdir (yani imtihandır) ve kimlerin daha iyi kulluk edeceğini görmek

için kötülüğün de olması daha makuldür. Örneğin zenginlik olmasaydı fakirliği anlayamazdık, sıcak olmasaydı soğuğu anlayamazdık, ışık olmasaydı karanlığı anlayamazdık. Daha iyi kulluk etme açısından imtihan oluyorsak [ahlaki] iyiliği daha iyi anlayabilmemiz için kötülük de olmalıdır. O nedenledir ki var olan kötülükler aslında imtihanın bir aracıdır ve amaçsız değildir. Bu teodiseye destek olarak Eski Ahit'ten de örnek verilebilir. Eski Ahit'te, Eyüp adlı bir kitap bulunur. Bu kitap, kötülükle yüzleştirir ve bir tür açıklamada bulunur. Eyüp, basit bir kitap değildir fakat ana konusu şöyle özetlenebilir: Acı Tanrı'nın elinde bir araçtır. Tanrı, en yüce İyi olduğu için ve tapınılmaya layık olduğuna göre, bizim iyiliğimiz için kendi yüceliğini kanıtlıyordur dünyada.

Bu kitapta Tanrı, Şeytan'ı çağırır ve Eyüp'ü örnek olarak öne sürerek Şeytan'a meydan okur. "Kulum Eyüp'e bakıp düşündün mü?" diye sorar. Yani, bu ayetlerde Tanrı kendisinin tapınılmaya layık olduğunu söylemekte ve bunun kanıtı olarak Eyüp'ü göstermektedir. Şeytan ise itiraz eder ve Tanrı'yı suçlar. Şeytan, Eyüp'ün Tanrı'ya tapınma nedeninin Tanrı'nın liyakati değil, Tanrı'nın Eyüp'ün sadakatini satın almış olması olduğunu savunur. Şeytan'a göre Tanrı, Eyüp'ü o kadar bereketlendirmiştir ki Eyüp sadece zengin kılındığı için tapınmaktadır. Yani Şeytan'ın suçlaması Eyüp'e karşı değil, Tanrı'ya karşıdır. Şeytan der ki, eğer Eyüp bu kadar bereketlenmiş olmasaydı Tanrı'yı inkâr ederdi. Bu nedenle Tanrı Şeytan'a izin verir ve Şeytan Eyüp'e saldırır. Şeytan, Eyüp'ün bütün zenginliklerini alacak ve Eyüp'ün tepkisi mücadelenin sonucu gösterecektir. Her şeyini aldıktan sonra eğer Eyüp hâlâ Tanrı'ya tapınırsa, Tanrı haklı olduğunu göstermiş olacak ve tapınılmaya layık olduğu tekrar görülecektir. Fakat, Şeytan'ın dediği gibi eğer Eyüp Tanrı'yı inkâr ederse Şeytan haklı olduğunu göstermiş olacak ve Tanrı'nın tapınılmaya layık olmadığını kanıtlamış olacaktır. Tabii Eyüp'ün tepkisini biliyoruz. Her şeyi alındıktan sonra

da Eyüp yüzüstü yere kapanıp Tanrı'ya tapınmıştır. Bu örnekte, Eyüp bu şekilde Tanrı tarafından kullanıldığından habersizdir, ama bütün meleklerin, cinlerin ve Şeytan'ın önünde Eyüp'ün hayatı Tanrı'yı yüceltmek için bir araçtır. Buna göre bizler de yaşadığımız her sıkıntıyı bir fırsat olarak kabul edebiliriz. Tanrı nasıl Eyüp hakkında dediyse, bizim hakkımızda da "kuluma bakıp düşündün mü?" demesine fırsat verebiliriz. Tanrı'yı yüceltmek için, O'nun liyakatini dünyaya göstermek için sıkıntı içindeyken ve acı çektiğimizde Tanrı'ya tapınabiliriz, O'nu yüceltmeye devam edebiliriz. Bu durum, sürekli iyilik yapmaktan çok daha çetin bir imtihan olacaktır.

6. Kötülük, bizlerin mükemmel varlıklar olmamasından dolayı vardır. İmtihan edildiğimiz gerçeği dinlerde bildirilmektedir. Tanrı da -tabii ki- imtihan durumu açısından en mükemmel dünyayı yaratmıştır. İmtihan edilen varlıklar eksik varlıklar olmalıdır. İşte bizler imtihan edildiğimiz (eksik varlıklar olduğumuz) için kötülüğün olması da kaçınılmaz olacaktır. Çünkü ancak mükemmel bir şey(Tanrı) tam anlamıyla iyi olabilir. Eğer ki Tanrı bir şey yaratacaksa bu yaratılan varlıklar bir bakımdan Tanrı'dan daha az mükemmel olmalıdır. İmtihan edilmemiz gerçeği ile de birlikte – mükemmel varlıklar olmadığımız için bizde bir miktar kötülüğün olmaması imkânsızdır. Tanrı, sadece ve sadece kötülüğe izin vermediği ve evrende kötülük çok daha baskın olmadığı için burada pek de sorun varmış gibi gözükmemektedir.

7. Kötülüğün olmasının amacı aslında daha büyük bir iyiliğe hizmet etmektir çünkü kötülükler bizlerde ruhani bir yükselme sağlar. Acı çekmek, iyiliği anlamlı hâle getiren bir tezat sağlamaktadır. Birçoğumuzun hayatında kötülük hiç olmasa muhtemelen hayatı zaten zevksiz bulacağız ve hiçbir şeyin amacı kalmayacaktır(Hele bu hayatın bir imtihan olduğu düşünülürse). Kötülük, nefsimizi eğitmemiz için vardır ve

aslında birçoğumuzun hayatına anlam katar. Kimilerimizin daha büyük bir iyiliğe gitmesine sebebiyet verir, işte Tanrı'nın "büyük planı" da budur. Kimi insanların daha büyük bir ahlaki iyiliğe gitmemesi ise kendi sorunlarıdır. Bizler insanların ne yaptığını değil, kötülüğün genel anlamdaki amacını konuşmaktayız. Kötülüğün amacı nefsimizi terbiye etmektedir ve gerek İslam'da gerekse Hristiyanlıkta iyilik öğütlenir – şefkatle yaklaşmak önerilir. Örneğin Fussilet Suresi'nin 34. ayeti ve Nahl Suresi'nin 126. ayeti şöyledir:

[Ey Peygamber!] İyilikle kötülük asla bir olmaz. O hâlde sen kötülüğü en güzel şekilde sav; [sana reva görülen eza ve cefayı sabır ve tahammülle karşıla]. Böyle yaptığında bir de bakarsın ki sana dış bileyen kimse çok samimi bir dost oluvermiş.

[Ey Müminler!] Birine ceza vereceğiniz zaman, size yapılanın aynısıyla karşılık vermekle yetinin. Ama eğer aynıyla karşılık vermek yerine sabrederseniz, bilin ki sabrınız sizin için çok daha hayırlıdır.

Örneğin Hz. Muhammed hakkında şöyle rivayetler vardır:

Hz. Peygamber, Uhud Savaşı'nda çehresi kanlar içinde kalmış olduğu hâlde, yine düşmanlarına bedduada bulunmamış: "Ya Râbbi, kavmime hidayet et; çünkü onlar bilmiyorlar." diye Allah'a yalvarmıştı. "Niçin bu sana karşı savaşanların aleyhine dua etmiyorsun?" diyenlere de: "Ben lanetleyici olarak gönderilmedim; insanları hak yoluna ve Allah'ın rahmetine çağırmak için gönderildim." diye cevap vermiştir.[3]

Hz. Muhammed'e "Dinin esası nedir?" diye sordular. O da şöyle cevap verdi: "Kendiniz için istediğinizi bir başkaları için de isteyin; kendileriniz için istemediklerinizi bir başkaları için de istemeyin."[4]

“Din kardeşin zalim de olsa mazlum da olsa ona yardım et.” Bir adam da Hz. Muhammed’e “Kardeşim mazlumsa ona yardım edeyim. Ama zalimse nasıl edeyim söyler misiniz?” diye sorar. Resul-i Ekrem: “Onu zulümden alıkoyar, zulmüne engel olursun. Şüphesiz ki bu ona yardım etmektir.” diye buyurdu.[5]

Matta 5:1-10’da ve Luka 6:27-34’te şöyle söylenir:

İsa kalabalıkları görünce dağa çıktı. Oturunca öğrencileri yanına geldi. İsa konuşmaya başlayıp onlara şunları öğretti: “Ne mutlu ruhta yoksul olanlara! Çünkü Göklerin Egemenliği onlarındır. Ne mutlu yaslı olanlara! Çünkü onlar teselli edilecekler. Ne mutlu yumuşak huylu olanlara! Çünkü onlar yeryüzünü miras alacaklar. Ne mutlu doğruluğa acıkıp susayanlara! Çünkü onlar doyurulacaklar. Ne mutlu merhametli olanlara! Çünkü onlar merhamet bulacaklar. Ne mutlu yüreği temiz olanlara! Çünkü onlar Tanrı’yı görecekler. Ne mutlu barışı sağlayanlara! Çünkü onlara Tanrı oğulları denecek. Ne mutlu doğruluk uğruna zulüm görenlere! Çünkü Göklerin Egemenliği onlarındır.

Düşmanlarınızı sevin, sizden nefret edenlere iyilik yapın, size lanet edenlere iyilik dileyin, size hakaret edenler için dua edin. İnsanların size nasıl davranmasını istiyorsanız, siz de onlara öyle davranın. Eğer yalnız sizi sevenleri severseniz, bu size ne övgü kazandırır? Günahkârlar bile kendilerini sevenleri severler. Size iyilik yapanlara iyilik yaparsanız, bu size ne övgü kazandırır? Günahkârlar bile öyle yaparlar.

8. Biz insanlar “kötü” gibi gözüken şeylere karşı güçlü durmalıyız. Çünkü bunların nihai amacı imtihanın bir aracı olarak bizi daha yüce bir hedefe (örneğin cennete) ulaştırmada

yaradıkları işlevidir. Örneğin kör bir kimse, yüce Tanrı'nın varlığını hatırlamalı ve bu "kötülüğe" karşı dik durmalıdır. Ya da, acımasızca dövülmüş bir insan bu kötülüğe karşı dik durmalıdır. Karşısındakinin de yaptıklarının cezasını alacağını bilmeli (örneğin cehennemde) ve evrendeki asıl amacın daha güzel yaşamak değil, Tanrı'nın buyruklarına uymak olduğunu bilmelidir. (Elbette acımasızca dövülen bir kişi kendisini dövenlere dava açabilir ve onların ceza almasını sağlayabilir, dikkat ederseniz dediğimiz şey bundan bağımsızdır)

Üstte bahsettiklerimizin sonucunda şunları hatırlatmamda fayda var diye düşünüyorum: Bu teodiselerin hepsini ayrı ayrı savunmanıza gerek yoktur, birkaçını bir araya getirerek yeni bir teodise oluşturabilirsiniz. Farklı farklı teodiseler bir araya getirilerek daha güçlü bir savunma yapılabilir. Bana sorarsanız, şüpheli bakış açısı en makul pozisyon olarak görünüyor.

Daha temel eleştiriler dışında -ki bu eleştiriler deterministler için de indeterministler için de geçerli olacaktır- çoğu kişinin özgür iradeye dayanarak bir cevap getirdiğini görüyoruz. Burada determinizmi "Evrenin belirlenmiş bir yapıda olduğuna inanan ve bunun özgürlükle bağdaşmadığını savunan görüş." olarak tanımlayalım basitçe. Peki determinizme gelirsek, bu görüşe dair neler söylenebilir? Öncelikle, determinizmin doğru olup olmadığı büyük bir tartışma konusudur. Determinizme dair kanıtlar nelerdir? Eğer determinizmi benimsememiz için makul kanıtlar sunulursa o şekilde bu konunun determinizm dahilinde tartışılabileceğini düşünüyorum. Bana sorarsanız determinist düşüncedense belirlenmiş bir evrenin özgürlükle bağdaştığı da gayet makul bir şekilde savunulabilirmiş gibi duruyor (Bkz.

compatibilism). Ben determinizmin yanlış olduğunu iddia edip bağdaşırcılığa (*compatibilism*) dair makul kanıtların sunulabileceği kanısındayım.

2. HAYVANLARA OLAN KÖTÜLÜKLER VE DOĞAL KÖTÜLÜKLER

Üstteki teodiselerde daha çok insanî (ahlaki) kötülüklerle karşı savunmalara yer verdik. Dünyamızdaki kötülükler genel olarak iki ayrılmaktadır: *doğal kötülükler* ve *ahlaki kötülükler*. Doğal kötülükler kavramının içine deprem, sel ve tsunami gibi bizim irademiz dışında gelişen kötülükler girecektir. Açıkçası eğer insanlar imtihan ediliyorsa doğal kötülükler de bunun bir aracı olarak vardır. İnsanların neden acı çektiğine dair verilen cevaplarla doğal kötülüklerin insanlara neden zarar verdiği açıklanabileceğini düşünüyorum. Hatta kimi trajedi anlarında Tanrı'ya daha fazla bağlılık sergileyebilir, ilahi olana doğru duygusal bir bağ dahi hissedebiliriz. Tabii doğal kötülüklerin illaki Tanrı ile aramızda duygusal bir bağ kurmasına falan gerek yoktur. Doğal kötülükler -eğer Tanrı'nın amacı imtihansa- imtihanın kuvvetini arttırmak için var olabilir. Tanrı'nın özgür seçimlerimizle iyiyi seçmemizi daha değerli bulduğu rahatça söylenebilir. Doğal kötülükler de bunun bir yoludur mesela. Dolayısıyla doğal kötülükler, iyiyi seçmemiz konusunda (Gerek Tanrı'ya bağlılık, gerekse insanların birbiriyle yardımlaşması vs.) önemli bir rol oynayabilir. Sonuç olarak, bence doğal kötülüklerin olması kötülük problemini çözülmez bir noktaya taşımamaktadır. Üstte belirlediğimiz teodiselerle de doğal kötülüklerle karşı cevap verilebilir; bundan da öte şüpheci bakış açısı savunulabilir.

Doğal afetlerin olması konusunda, "Doğal afetler imtihanın tam anlamıyla bir aracı olamaz. Çünkü doğal afetlerden ölen insanların sayısı gittikçe azalıyor ve muhtemelen ileride çok

az bir sayıya düşecektir.” gibi bir itiraz da gelebiliyor. Fakat imtihan zaten sabit olan bir şey değildir. Doğal afetler nedeniyle ölen insanların sayısı ileride sığra dahi düşse, hatta ileride hiç doğal afet olmasa bile bu, imtihanın bir aracı olmadığı anlamına gelmez çünkü imtihan konusu gayet esnek bir konudur ve yok ettiğimiz imtihan araçları olduğu gibi var ettiklerimiz de vardır ve olacaktır.

Gelelim, kötülük problemini gerçekten farklı bir noktaya taşıyan konuya: hayvanlara kötülükler olmasına. Din felsefecisi olan William Rowe’un örnek verdiği bir hikaye vardır. Üstte, yazının ilerleyen kısmında değineceğiz dediğimiz Bambi örneğe gelelim. Yıldırım düşmesi sonucu bir ormanda yangın çıkar ve orada bulunan bir geyik yavrusu orman yangınında yavaş yavaş acı içinde ölür. İnsanlara olan kötülükler imtihan için varsa, “Neden hayvanların da başına kötü şeyler geliyor?” sorusu açığa çıkar. Gayet akıllıca ve yerinde bir sorudur. Bu bağlamda şu tarz cevaplar verilebilir:

1. Descartes’ın kartezyen felsefe görüşüne göre hayvanlar birer makine gibidirler. İnsanların ruhları varken, hayvanların ruhları yoktur. Dolayısıyla onlar tam anlamıyla bir acı hissetmezler. Buradan yola çıkarak hayvanların gerçekten acı çekmediği fakat bize acı çekiyor gibi gösterildiği düşünülmüştür. Hayvanlara iyilik yapmak daha fazla iyilik sağlayacaktır. Ve hayvanların acı çekmemesi de aslında kötülük olmadığını gösterecektir. O hâlde genel çerçeveden bakarsak hayvanların acı çekiyor gibi görünmesi daha fazla iyilik doğuracaktır.
2. Tanrı’nın fazla fazla hayvan çeşidi yaratması (Tanrı’nın “yaratan” sıfatından ötürü) iyi bir şeydir. Bununla birlikte, belirli yasalar tarafından yönetilen bir sistemi yaratması da iyidir (Kaos değil, düzen iyidir). Bu durumda, bizim imtihanımız için oluşturulmuş dünyaya hayvanlar da eklenince bizimle aynı kanunlara bağlı

kalmaları makul olacaktır.

3. Evrende iyiliğin acıdan fazla olduğu görüşü burada da savunulabilir(Üstte sunduğumuz 3. teodise). Hatta kimilerine göre Tanrı, iyinin kötünden fazla olduğu tüm mümkün dünyaları yaratmıştır. Biz de bu evrenlerden birindeyiz. Bu nedenle, hayvanların acı çekmesi iyi bir Tanrı ile çelişki içerisinde değildir ve bu iki şey uzlaşmaz değildir.
4. Bunun nedenini bilemeyiz; bu konuda agnostik bir tavır takınmak en makul seçenekmiş gibi durmaktadır. Tanrı'nın bize kötü gibi görünen bu eylemlere daha iyi bir hedef için izin veriyor olabilir. (Bkz. üstteki 4. madde)

Kaynaklar

[1] Hans Küng, *On Being A Christian*, çev. E. Quinn (New York: Doubleday, 1976), s. 432.

[2] Bruce Russell, "The Persistent Problem of Evil", *Faith and Philosophy* 6/2 (Nisan 1989): 121-39.

[3] Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük İslâm İlmihâli* (Ankara: Kılıç Kitabevi, 1996), s. 531.

[4] Karş: Buhârî, İman 6; Müslim, İman 71(45); Nesâî, İman 19(3, 115); Tirmizî, Sıfatu'l-Kıyamet 60(3517); İbnu Mâce, Muakeddime 9(66).

[5] Buhârî, Mezâlim 4; Tirmizî, Fiten 68.

İleri Okuma

Alvin Plantinga, "God, Freedom and Evil".

Chad Meister ve James K. Dew. Jr. editörlüğündeki *God and The Problem of Evil: Five Views*.

Justin P. McBrayer ve Daniel Howard-Snyder editörlüğündeki The
Blacwell Companion to The Problem of Evil.

Mantıksal Teizm ©2018